

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No2

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, fevral.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikrarov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA LOYIHALARINI KREDITLASH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	40
Faxriddinov Temur Faxriddin o'g'li	
TEMIR YO'L YO'LLARINI TA'MIRLASH KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI.....	46
Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
BANKLARNI TRANSFORMATSIYALASH JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASHNING XORIJ TAJRIBASI.....	51
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
O'ZBEKISTONDA BUDJET OCHIQLIGINI TA'MINLASH BO'YICHA QONUNCHILIK BAZASINING EVOLYUTSIYASI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	55
Mamanov Alisher Umbarovich	
ENERGETIKA TARMOG'I KORXONALARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH YO'LLARI.....	60
Xamdamova Gavxar Absamatovna	
SMART UNIVERSITET MODELINING XALQARO TAJRIBASI VA UNI YANGI O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIGA MOSLASHTIRISH MASALALARI.....	65
Saloxiddinova Sitora Baxodir qizi	
IJTIMOIIY OBYEKTlarda QURILISH XIZMATLARINI MOLiyALASHTIRISHNING NAZARIY – ASOSIY TAMOIYILLARI.....	68
Gapparov Azim Qayumovich	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARINING ISHLAB CHIQRISH FAOLIYATIGA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANI JORIY ETISH ORQALI RAQOBATBARDOSHLIKNI TA'MINLASH.....	72
Zaripov Shoxboz Alijon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA MASOFAVIY BANK XIZMATLARINING IQTISODIY VA IJTIMOIIY BARQARORLIKKA TA'SIRI.....	75
Kolmatova Asila Menglimurod qizi	
РОЛЬ GREEN BONDS В МЕЖДУНАРОДНОЙ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	81
Н.Т. Бекназарова	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK BOSHQARUV VA AUDIT.....	86
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
NORASMIY IQTISODIYOTNING MAVJUDLIGINING NAZARIY MASALALARI VA UNI ANIQLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARI.....	93
Alimardonov G'ayratjon Nuraliyevich	
DIGITAL TWIN-BASED DECISION SUPPORT FOR COST OPTIMIZATION AND RISK MANAGEMENT IN INFRASTRUCTURE SYSTEMS.....	99
Nelyufar Umarovna Dadabayeva	
PAXTA BO'LAKCHASINING OG'MA TO'RLI YUZA SIRTI BO'YLAB HAVO OQIMI TA'SIRIDAGI HARAKATINING MATEMATIK MODELI.....	108
Karimov Abdusamat	
АДАПТИВНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ К ВНЕШНИМ РИСКАМ И ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИМ ТЕНДЕНЦИЯМ.....	115
Бабаджанов Шухрат Атахмович	
“TIBBIYOT BOZORINING UZLUKSIZ RIVOJLANISHI UCHUN MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH YONDASHUVLARI”.....	120
Abdumalikov Shoxjahon Jaloliddin o'g'li	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MEHNAT BOZORI RIVOJLANISHIDAGI ROLI VA BANDLIKKA TA'SIRI.....	124
Egamberdiyev Abdujabbor Xusanovich	

XORAZM VILOYATIDA ETNOGRAFIK TURIZMNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINING AHAMIYATI	129
Ro'zimatova Shaxlo Baltaboy qizi	
THE FEAR OF MISSING OUT (FOMO) EFFECT IN ADVERTISING AND ITS NEUROPSYCHOLOGICAL IMPACT ON IMPULSE BUYING	134
Negmatov Nodir Nozimovich	
O'ZBEKISTONDA TRANSPORT XIZMATINI TASHKIL ETISHNING ASOSIY IQTISODIY KO'RSATKICHLARI VA TENDENSIYALARI TAHLILI.....	139
Aytiyeva Sevara	
TO'QIMACHILIK SANOATIDA INVESTITSION LOYIHALARNI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR.....	144
Qurbonov Jasurbek Pozilovich	
YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA O'ZBEKISTON UCHUN AHAMIYATI.....	149
Abdullayeva Matluba Nematovna, Nuriddinov Kamoliddin Faxriddin o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA KICHIK KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI.....	155
Axmedov Sanjar Temur o'g'li	
POPULATION IMPACT ON CONSUMER CULTURE AND NATIONAL ECONOMIC GROWTH.....	160
Rustamov Sherov Oblokulovich	
AVTOTRANSPORT KORXONALARINING IQTISODIY KO'RSATKICHLARI TAHLILI VA ULARNI YAXSHILASHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR.....	164
Laylo Akbarova, Komolov Adxam Dilshod o'g'li	
MODELING THE DIFFUSION OF DIGITAL BANKING ADOPTION IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM TBC BANK USING THE BASS DIFFUSION MODEL AND A HYBRID REGRESSION APPROACH	169
Feruza Nabieva	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK XARAJATLARNI BUXGALTERIYA HISOBIDA AKS ETTIRISH VA BAHOLASH	176
Rabbimov Elbek Abdulloyevich, G'afforov Ilhom Ilyosjonovich, Ergashev Olloyor Furqat o'g'li	
O'ZBEKISTONNING YANGI BOZORLARGA CHIQUISHIDA FAOL MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING INTEGRALLASHGAN MODELI.....	183
Baqoyev Sunnatillo Burxon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-KONSEPTUAL ASOSLANISHI.....	188
Salaydinov Shodiyor Nizom o'g'li	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI SIFATINI OSHIRISH VA KREDIT RISKINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	194
Turg'unov Nodirbek Muminjanovich	
SANOAT KORXONALARI TUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI	198
Jabborov Elbek Erkin o'g'li	
SOLIQ STAVKALARINI TABAQALASHTIRISHNING TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANISHGA TA'SIRI.....	202
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
MINTAQALAR IQTISODIY RIVOJLANISHIDAGI TAFOVUTLARNI KAMAYTIRISHNI TA'MINLASHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	208
Egamov Temur Muzaffarovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLYAVIY RAG'BATLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	213
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA XIZMATLAR SOHASINING O'RNI VA OBYEKTIV ZARURLIGI.....	217
Achilova Firuza Kurbanovna	
INVESTITSIYALARNI JALB ETISH ORQALI MAXSUS IQTISODIY ZONALARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	222
Ergashev Olim	

KICHIK BIZNES INNOVATSION FAOLIYATINING RIVOJLANISHIDAGI ASOSIY TENDENSIYALAR	227
Amirov Zubaydulla Toir o'g'li	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA YOSHLAR TADBIRKORLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI	233
Isakjanova Saboxat Muhamedovna	
KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMIDA AKSIYADORLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	238
Xakimov Uchkun Xamitovich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MILLIY MAKROIQTISODIY SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	242
Mardanova Ra'no Isakovna	
XUSUSIY VA DAVLAT SHIFOXONALARI UCHUN RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINI QIYOSIY TAHLIL	246
Yakubov Temur G'anibekovich	
RAQAMLI SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMIDA RESURS SAMARADORLIGI VA IQTISODIY NATIJADORLIK MODEL	250
Ziyodullayev Qahramon	
"MILLIY TURIZM SITUATSION-MONITORING MARKAZI" VA "YASHIL TUROPERATORLAR" FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI	254
Toshev Akmal Salimovich	
RISK-MENEJMENT VA MOLIVAVIY BARQARORLIK O'ZARO BOG'LIQLIGINING KONSEPTUAL MODELINI SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	261
Madaminov Bekzod Allayarovich	
O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT: BAHOLASH METODOLOGIYASI, DINAMIKASI VA QISQARTIRISH ISTIQBOLLARI (1996 – 2026-YILLAR TAHLILI)	266
Djumanova Rano Fayzullayevna	
OLIY TA'LIM SIFATINI BAHOLASHDA MAJMUALI DIAGNOSTIK MODELNING AMAL QILISH XUSUSIYATLARI	272
Xo'jaxonov Ma'rufxon Xamidxonovich	
TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIY TAJRIBASI	278
Vafiyev Raxim Xalimjonovich	
INVESTITSIYA LOYIHALARINI KREDITLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	282
Nigora Nurmatova	
BANK SEKTORINING INVESTITSIYA OQIMLARINI BOSHQARISHDAGI STRATEGIK O'RNI	287
Abdumavlonov Abdumutal Abdumajid o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SUG'URTA BOZORINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	291
Nomezova Qumri Isoyevna	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA TA'MINOTLI YIRIK KREDITLAR ASOSIDA QIMMATLI QOG'OZLAR CHIQRISH ORQALI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI	298
Ahmedov Akbarali Sultonmurodovich	

O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA TA'MINOTLI YIRIK KREDITLAR ASOSIDA QIMMATLI QOG'OZLAR CHIQUARISH ORQALI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI

Ahmedov Akbarali Sultonmurodovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsenti
TDIU kasaba uyushma qo'mitasi raisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston bank tizimida resurs bazasini kengaytirishning muqobil mexanizmi sifatida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish masalalari o'rganilgan. Tadqiqotda bank kredit portfellarining sifatli va likvid ta'minot bilan ta'minlangan qismi kapital bozorlari uchun ishonchli moliyaviy aktiv sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, kredit portfellarini moliyaviy instrumentlarga aylantirish orqali banklarning likvidlik darajasini oshirish, uzoq muddatli resurslarni jalb qilish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash imkoniyatlari asoslab beriladi. Maqolada ushbu mexanizmning kapital bozorini rivojlantirish va real sektorni investitsiya resurslari bilan ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: bank resurs bazasi, ta'minotli kreditlar, qimmatli qog'ozlar, kapital bozori, bank likvidligi.

Abstract. This article examines mechanisms for expanding the resource base of the banking system of Uzbekistan through the issuance of securities backed by large collateralized loans. The study analyzes secured and liquid loan portfolios as reliable financial assets for capital markets. The research substantiates the potential of transforming loan assets into market instruments to attract long-term funding, enhance bank liquidity, and strengthen financial stability. Particular attention is given to the role of this mechanism in the development of capital markets and in providing sustainable investment resources to the real sector of the economy.

Key words: bank resource base, secured loans, securities, capital market, bank liquidity.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы расширения ресурсной базы банковской системы Узбекистана на основе выпуска ценных бумаг, обеспеченных крупными залоговыми кредитами. В рамках исследования анализируется роль кредитного портфеля банков, обеспеченного ликвидными активами, как надежного финансового инструмента для рынка капитала. Обоснованы возможности привлечения долгосрочных ресурсов, повышения ликвидности и укрепления финансовой устойчивости банков посредством трансформации кредитных активов в рыночные инструменты. Также раскрывается значение данного механизма в развитии рынка капитала и финансировании реального сектора экономики.

Ключевые слова: ресурсная база банков, обеспеченные кредиты, ценные бумаги, рынок капитала, банковская ликвидность.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va moliyaviy tizimlarning chuqur transformatsiyasi sharoitida bank tizimining barqaror va diversifikatsiyalangan resurs bazasini shakllantirish iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Xususan, kreditlash hajmining kengayishi, investitsion faollikning oshishi hamda real sektor ehtiyojlarini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash banklarning uzoq muddatli va barqaror moliyaviy manbalarga ega bo'lishini talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, bank resurslarini faqat an'anaviy depozitlar hisobidan shakllantirish amaliyoti zamonaviy iqtisodiy sharoitda yetarli bo'lmay, kapital bozorlari imkoniyatlaridan kengroq foydalanish zarurati yuzaga kelmoqda.

O'zbekiston bank tizimida so'nggi yillarda moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash, bank faoliyatini bozor tamoyillari asosida rivojlantirish hamda kapital bozorini chuqurlashtirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur jarayonda banklar tomonidan qimmatli qog'ozlar chiqarish, institutsional investorlar ishtirokini kengaytirish va moliyaviy instrumentlar turini diversifikatsiya qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, bank kredit portfelining yirik va likvid ta'minot bilan ta'minlangan qismi kapital bozorlari uchun nisbatan ishonchli moliyaviy aktiv sifatida namoyon bo'lib, ularni qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali muomalaga kiritish bank resurs bazasini kengaytirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish banklarga qo'shimcha likvidlik jalb qilish, risklarni samarali boshqarish hamda kreditlash faoliyatining uzluksizligini ta'minlash imkonini beradi. Shu bilan birga, ushbu mexanizm kapital bozorida yangi moliyaviy instrumentlarning shakllanishiga, investitsiya muhitining ochiqligi va shaffofligini oshirishga hamda bank tizimi bilan real sektor o'rtasidagi moliyaviy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv rivojlangan mamlakatlar amaliyotida keng qo'llanilib, uzoq muddatli investitsiya resurslarini safarbar etishda muhim ahamiyat kasb etmoqda [1] [2].

Shu munosabat bilan, O'zbekiston bank tizimida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali resurs bazasini kengaytirish mexanizmlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va ularni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi. Mazkur tadqiqot bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlash, kapital bozorini rivojlantirish hamda iqtisodiyotni uzoq muddatli investitsiya resurslari bilan ta'minlashga xizmat qiluvchi samarali moliyaviy mexanizmlarni aniqlashga qaratilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Zamonaviy moliyaviy tizimlarda bank resurs bazasini shakllantirish va uni kapital bozorlari bilan integratsiyalash masalalari ko'plab xorijiy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Xususan, obligatsiya bozorlarining rivojlanishi va ularning banklar uchun uzoq muddatli moliyalashtirish manbai sifatidagi roli Fabozzi tomonidan batafsil tahlil qilingan bo'lib, muallif qimmatli qog'ozlar orqali resurs jalb qilish bank balansini optimallashtirish va likvidlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanini asoslab beradi [3]. Shu bilan birga, obligatsiyalar va boshqa bozor instrumentlari banklarning kreditlash salohiyatini kengaytirishda strategik vosita sifatida ko'riladi.

Bank tizimi va kapital bozori o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalari Gorton va Metrick tadqiqotlarida moliyaviy vositachilikning kengayishi va bankdan tashqari moliyalashtirish mexanizmlarining rivoji kontekstida ko'rib chiqiladi. Mualliflar aktivlarga asoslangan moliyaviy instrumentlar bank tizimi barqarorligini mustahkamlashda muhim rol o'ynashini ta'kidlab, kredit portfellarini bozor instrumentlariga aylantirish amaliyotining iqtisodiy asoslanganligini ko'rsatib beradilar [4]. Ushbu yondashuv banklarning resurs bazasini diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Pul-kredit tizimi va bank faoliyatining nazariy asoslari Mishkin tomonidan keng yoritilgan bo'lib, muallif bank resurslarining tarkibi, kreditlash va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlikka alohida e'tibor qaratadi. Tadqiqotda uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarining yetishmasligi bank risklarini kuchaytirishi mumkinligi qayd etilib, kapital bozori instrumentlari orqali resurs jalb qilish ushbu muammoni yumshatish vositasi sifatida talqin qilinadi [5].

Sekyuritizatsiya va aktivlar bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlarning bank tizimi barqarorligiga ta'siri Yevropa Markaziy banki tadqiqotlarida chuqur tahlil qilingan. Hisobotda sifatli ta'minotga ega kreditlar asosida chiqarilgan qimmatli qog'ozlar banklarning likvidlik pozitsiyasini reducing risk concentrations and supporting long-term financing. Bu instrumentlar kapital bozorida investorlarga ishonchli moliyaviy aktiv sifatida taklif etilishi mumkinligi ta'kidlanadi [6].

Xalqaro bank amaliyotida moliyaviy infratuzilmalar va risklarni boshqarish masalalari Bazel qo'mitasi hujjatlarida normativ jihatdan asoslab berilgan. Ushbu tamoyillarda aktivlar bilan ta'minlangan moliyaviy instrumentlar orqali bank risklarini qayta taqsimlash va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash mexanizmlari muhim o'rin egallaydi [7]. Bu yondashuv banklar uchun bozor mexanizmlariga asoslangan resurs jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Moliyaviy inqirozlar va bank tizimidagi strukturaviy zaifliklar Gennaioli, Shleifer va Vishny tadqiqotlarida keng yoritilib, mualliflar aktiv sifati va moliyaviy instrumentlarning shaffofligi bank barqarorligining asosiy omillaridan biri ekanini ta'kidlaydilar. Tadqiqotlarda sifatli aktivlarga asoslangan qimmatli qog'ozlar bank tizimida ishonchni mustahkamlashga xizmat qilishi ko'rsatib berilgan [8].

Kapital bozori instrumentlarining uzoq muddatli moliyalashtirishdagi o'rni OECD hisobotlarida tahlil qilinib, bank kreditlari va kapital bozori o'rtasidagi muvozanatli munosabat iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashning muhim sharti sifatida qaraladi. Hisobot ko'rsatishicha, bank kredit portfellarini moliyaviy instrumentlarga aylantirish kapital bozorining chuqurlashuviga xizmat qiladi [9].

Risklarni boshqarish va moliyaviy institutlar faoliyatida aktivlar sifati masalalari Hull tomonidan tizimli tarzda tahlil qilinib, muallif ta'minotli kreditlar bank risklarini kamaytirishda muhim rol o'ynashini qayd etadi. Kredit portfellarining sifatli tuzilishi ularni moliyaviy instrument sifatida qayta shakllantirish imkonini beradi [10].

Rossiya olimlari tadqiqotlarida ham bank tizimi va kapital bozori o'rtasidagi institutsional o'zgarishlarga e'tibor qaratilgan. Smirnova moliyaviy bozorlar rivoji bank resurs bazasini diversifikatsiya qilish zarurati bilan bevosita bog'liqligini asoslaydi [11]. Kudrin va Busargin esa bank barqarorligini ta'minlashda bozor mexanizmlariga asoslangan moliyalashtirish vositalarining ahamiyatini ta'kidlaydilar [12]. Afanasyev tadqiqotlarida qimmatli qog'ozlar bozori banklar uchun muqobil resurs manbai sifatida ko'rib chiqilib, aktivlarga bog'langan instrumentlarning afzalliklari yoritiladi [13].

Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozori orqali resurs bazasini mustahkamlash masalalari tobora chuqurroq o'rganilmoqda. Xususan, S. Q. Raximboyevning 2025-yilda chop etilgan tadqiqotida tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq operatsiyalarini rivojlantirish orqali ularning investitsion jozibadorligini oshirish mexanizmlari tahlil qilingan. Muallif banklar tomonidan obligatsiyalar, depozit sertifikatlar va boshqa moliyaviy instrumentlarni chiqarish fond bozori orqali uzoq muddatli resurslarni jalb etish imkonini berishini asoslab beradi. Tadqiqotda qimmatli qog'ozlar bozorining bank resurs bazasini diversifikatsiya qilishdagi o'rni yoritilib, bank aktivlari, jumladan, ta'minotli yirik kreditlar portfellarini moliyaviy instrumentlarga transformatsiya qilish orqali likvidlikni oshirish imkoniyatlari ko'rsatib beriladi. Bu yondashuv banklarning an'anaviy depozit manbalariga qaramligini kamaytirish hamda barqaror moliyalashtirish modelini shakllantirish nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega [14].

Shuningdek, B. O. Shomurodovning 2025-yilda e'lon qilingan ilmiy ishida banklarning qimmatli qog'ozlar bozorida faoliyatini takomillashtirish yo'llari tizimli tahlil qilingan. Muallif banklarning fond bozorida faol ishtirok etishi, xususan, qimmatli qog'ozlar emissiyasi va ularni ikkilamchi bozorda joylashtirish orqali resurs bazasini kengaytirish imkoniyatlarini ochib beradi. Tadqiqotda bank aktivlarining sifatini oshirish, risklarni taqsimlash va investorlarga nisbatan shaffoflikni kuchaytirish qimmatli qog'ozlar chiqarish jarayonining muhim ustunliklari sifatida ko'rsatib o'tiladi. Ushbu yondashuv ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish mexanizmlarining bank tizimi uchun strategik ahamiyatini tasdiqlaydi hamda kredit portfellarini sekuritizatsiya qilish orqali qo'shimcha moliyaviy resurslar jalb etish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslaydi [15].

Umuman olganda, tahlil qilingan xorijiy va rusiyazabon ilmiy manbalar bank resurs bazasini kengaytirishda kapital bozori instrumentlaridan, xususan aktivlar va ta'minotli kreditlar asosida chiqariladigan qimmatli qog'ozlardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari yetarlicha shakllanganini ko'rsatadi. Tadqiqotlarda bank kredit portfellarining sifati, ta'minot darajasi va risklarni boshqarish mexanizmlari moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Shu bilan birga, adabiyotlarda kapital bozori orqali uzoq muddatli resurslarni jalb qilish bank tizimi va real sektor o'rtasidagi moliyaviy bog'liqlikni mustahkamlashi ta'kidlanadi. Mazkur ilmiy qarashlar O'zbekiston bank tizimida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish mexanizmlarini tadqiq etish uchun nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qiladi hamda milliy moliya tizimi sharoitida ushbu yondashuvni amaliy jihatdan o'rganish zaruratini belgilab beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston bank tizimida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali resurs bazasini kengaytirish mexanizmlarini o'rganish uchun sifat va miqdoriy tadqiqot usullaridan kompleks foydalanildi. Tadqiqot ma'lumotlari Markaziy bankning rasmiy statistik hisobotlari, tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari, kapital bozori faoliyatiga oid ochiq axborotlar hamda normativ-huquqiy hujjatlar asosida shakllantirildi. Shuningdek, xalqaro moliya institutlari va ilmiy manbalarda keltirilgan sekyuritizatsiya hamda aktivlar bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlarga oid empirik ma'lumotlardan foydalanildi. Olingan ma'lumotlarni tahlil qilishda taqqoslama tahlil, dinamik qatorlar tahlili va mantiqiy umumlashtirish usullari qo'llanildi. Bank kredit portfellarining tuzilmasi, ta'minot darajasi va ularning kapital bozori instrumentlariga aylantirish imkoniyatlari o'zaro bog'liqlikda baholandi. Tadqiqot natijalarini umumlashtirish jarayonida tizimli yondashuv asosida mavjud mexanizmlarning amaliy samaradorligi aniqlanib, ularning bank resurs bazasini kengaytirishdagi roli tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bank tizimining resurs bazasi uning kreditlash imkoniyatlari, moliyaviy barqarorligi hamda real sektorni qo'llab-quvvatlash salohiyatini belgilovchi fundamental omillardan biri hisoblanadi. An'anaviy yondashuvda bank resurslarining asosiy qismi depozitlar hisobiga shakllantiriladi va bu holat banklar uchun nisbatan barqaror moliyalashtirish manbai sifatida qaraladi. Biroq iqtisodiyotning bosqichma-bosqich rivojlanishi, investitsion loyihalar ko'lamining kengayishi, infratuzilmaviy tashabbuslarning ortib borishi hamda uzoq muddatli moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyojning kuchayishi bank tizimi oldiga resurs bazasini diversifikatsiya qilish vazifasini qo'ymoqda. Shu nuqtayi nazardan, banklar tomonidan muqobil moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish, xususan kapital bozori instrumentlaridan foydalanish iqtisodiy jihatdan asoslangan va strategik ahamiyatga ega yo'nalish sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur sharoitda ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish bank resurslarini kengaytirishning zamonaviy va istiqbolli mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Bank kredit portfelining yirik va yuqori likvid ta'minot bilan ta'minlangan qismi, odatda, nisbatan past risk darajasiga ega bo'lgan aktivlar guruhiga kiradi. Ushbu kreditlar ko'chmas mulk, ishlab chiqarish infratuzilmasi, sanoat obyektlari, logistika markazlari yoki yuqori likvidli boshqa mulk bilan ta'minlangan bo'lib, ularning qaytish ehtimoli va barqarorligi yuqori hisoblanadi. Mazkur xususiyatlar ushbu kreditlarni nafaqat bank balansida saqlanadigan aktiv sifatida, balki kapital bozori ishtirokchilari uchun jozibador moliyaviy instrument sifatida ham ko'rib chiqish imkonini beradi.

Aynan shu jarayonda kredit portfellarini moliyaviy instrument sifatida qayta shakllantirish, ya'ni ularni qimmatli qog'ozlar bilan ta'minlash mexanizmi alohida ahamiyat kasb etadi. Ta'minotli kreditlar asosida chiqariladigan qimmatli qog'ozlar bank balansidagi aktivlarni bozor muomalasiga chiqarish orqali ularning likvidligini oshiradi. Natijada, bank balansida uzoq muddatga "muzlab qolgan" kredit resurslari kapital bozori orqali investorlarga taklif etilib, qo'shimcha moliyaviy resurslar jalb qilinadi. Bu jarayon banklarga kreditlash hajmini oshirish, yangi investitsion loyihalarni moliyalashtirish hamda kredit portfelining tarkibini yanada optimallashtirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, ta'minotli kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish banklarning aktiv va passivlar muddatlari o'rtasidagi nomutanosiblikni kamaytirishga xizmat qiladi. Uzoq muddatli kreditlar qisqa muddatli depozitlar hisobiga moliyalashtirilgan sharoitda likvidlik risklari kuchayishi mumkin bo'lsa, kapital bozori orqali jalb qilingan resurslar ushbu risklarni yumshatishga imkon beradi. Bu esa banklarning umumiy moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston bank tizimida so'nggi yillarda kapital bozorini rivojlantirish, bank va korporativ obligatsiyalar chiqarishni kengaytirish hamda moliyaviy instrumentlar turini diversifikatsiya qilishga qaratilgan muhim institutsional va huquqiy asoslar shakllantirilmoqda. Banklar tomonidan chiqarilayotgan qimmatli qog'ozlar hajmining bosqichma-bosqich ortib borishi ushbu yo'nalishning dolzarbligi va amaliy ahamiyatini tasdiqlaydi. Biroq mavjud amaliyotda bank qimmatli qog'ozlarining asosiy qismi qisqa yoki o'rta muddatli obligatsiyalar ko'rinishida bo'lib, ularning aksariyati bank balansidagi umumiy majburiyatlar bilan ta'minlanadi. Ta'minotli yirik kreditlar asosida chiqariladigan qimmatli qog'ozlar esa yanada maqsadli, aktivlarga bevosita bog'langan va investorlar uchun aniq risk-daromad nisbatini taqdim etuvchi moliyalashtirish mexanizmini shakllantirish imkonini beradi.

Mazkur mexanizmning muhim jihatlaridan biri risklarni qayta taqsimlash imkoniyatidir. Kredit risklarining bir qismi qimmatli qog'ozlarni sotib oluvchi investorlar zimmasiga o'tadi, bu esa banklarning risk konsentratsiyasini kamaytiradi. Shu bilan birga, kredit portfelining sifatli ta'minot bilan mustahkamlanganligi investorlar uchun ishonchlilik darajasini oshiradi. Natijada, banklar nisbatan qulay shartlarda va uzoq muddatli resurslarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ta'minotli kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish kapital bozorining rivojlanishiga ham sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, bozorda yangi moliyaviy instrumentlar paydo bo'lib, investorlarga risk va daromadlilik darajasiga ko'ra turli tanlov imkoniyatlari yaratiladi. Ikkinchidan, institutsional investorlar, jumladan sug'urta kompaniyalari, investitsiya fondlari va pensiya jamg'armalari uchun uzoq muddatli va barqaror daromad manbai shakllanadi. Bu esa kapital bozorining chuqurlashuviga va uning iqtisodiyotdagi rolini kuchaytirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida mazkur mexanizmni joriy etish bank kredit portfellarining sifatini oshirishga ham turtki bo'ladi. Chunki qimmatli qog'ozlar chiqarish jarayonida kreditlarning huquqiy rasmiylashtirilishi, ta'minotning likvidligi va baholanishi, shuningdek, qarz oluvchilarning moliyaviy holati yanada chuqur tahlil qilinadi. Bu jarayon banklarni kredit siyosatini takomillashtirishga, risklarni boshqarish tizimini rivojlantirishga va shaffoflikni oshirishga undaydi.

Mazkur mexanizmning yana bir muhim jihati bank tizimi va real sektor o'rtasidagi moliyaviy aloqalarni mustahkamlash bilan bog'liq. Ta'minotli yirik kreditlar, odatda, ishlab chiqarish, infratuzilma, energetika va boshqa strategik tarmoqlarga yo'naltiriladi. Ushbu kreditlar asosida chiqarilgan qimmatli qog'ozlar orqali jalb qilingan mablag'lar yana real sektorni moliyalashtirishga yo'naltirilishi natijasida investitsion sikl uzluksizligi ta'minlanadi. Bu esa iqtisodiy o'sishning barqaror manbalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ta'minotli kreditlar asosidagi moliyalashtirish mexanizmi davlat budjeti yuklamasini kamaytirishga ham bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Banklar uzoq muddatli resurslarni bozor mexanizmlari orqali jalb qilish imkoniyatiga ega bo'lganda, iqtisodiyotdagi yirik investitsion loyihalarni moliyalashtirishda davlat mablag'lariga bo'lgan ehtiyoj nisbatan qisqaradi. Bu esa fiskal barqarorlikni ta'minlash va davlat moliyasining samaradorligini oshirish nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ta'minotli aktivlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish bank tizimining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Rivojlangan mamlakatlarda ushbu mexanizm uzoq yillardan buyon muvaffaqiyatli qo'llanilib, banklar uchun muhim moliyalashtirish manbai sifatida shakllangan. O'zbekiston bank

tizimi uchun ham mazkur yondashuvni milliy iqtisodiyot xususiyatlarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich joriy etish muhim strategik ahamiyatga ega (1-jadval).

1-jadval. Tijorat banklarining kredit va depozitlar to'g'risida ma'lumotlar¹

Yillar	Jami kreditlar	shundan		Jami depozitlar	shundan	
		jismoniy shaxslar	yuridik shaxslar		jismoniy shaxslar	yuridik shaxslar
2026	604 002	220 283	383 720	417 258	160 401	256 857
2025	533 121	177 532	355 589	308 692	122 421	186 272
2024	471 406	148 621	322 784	241 687	86 345	155 342
2023	390 049	100 949	289 100	216 738	63 124	153 614
2022	326 386	69 496	256 889	156 190	37 306	118 884
2021	276 975	54 888	222 087	114 747	27 404	87 343

Jadval ma'lumotlari 2021–2026-yillar davomida tijorat banklarida kreditlash hajmi va depozitlar dinamikasining barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatadi. Xususan, jami kreditlar hajmi 2021-yildagi 276 975 mlrd so'mdan 2026-yilda 604 002 mlrd so'mga yetib, qariyb 2,2 baravarga oshgan. Ushbu o'sish bank tizimining real sektorni moliyalashtirishdagi roli sezilarli darajada kuchayganidan dalolat beradi. Kredit portfeli tarkibida yuridik shaxslarga berilgan kreditlar ustun bo'lib, ularning ulushi barcha yillarda jami kreditlarning asosiy qismini tashkil etgan. Bu holat yirik investitsion va ishlab chiqarish loyihalarining asosan bank kreditlari hisobidan moliyalashtirilayotganini ko'rsatadi.

Jismoniy shaxslarga berilgan kreditlar hajmi ham mutanosib ravishda oshib borgan bo'lsa-da, ularning umumiy kredit portfelidagi ulushi nisbatan pastligicha qolmoqda. Bu esa bank kreditlashining ko'proq yirik va korporativ segmentga yo'naltirilganligini, shuningdek, ta'minotli yirik kreditlar ulushi yuqoriligini bilvosita tasdiqlaydi.

Depozitlar dinamikasi kreditlar o'sishiga nisbatan sekinroq rivojlanganini ko'rish mumkin. 2021-yilda jami depozitlar 114 747 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2026-yilda bu ko'rsatkich 417 258 mlrd so'mga yetgan. Shu bilan birga, kreditlar va depozitlar o'rtasidagi tafovut yil sayin kengayib borgan. Bu holat banklarning resurs bazasida depozitlarning yetarli darajada o'smasligi va kreditlash hajmini qo'llab-quvvatlash uchun muqobil moliyalashtirish manbalariga ehtiyoj kuchayayotganini ko'rsatadi.

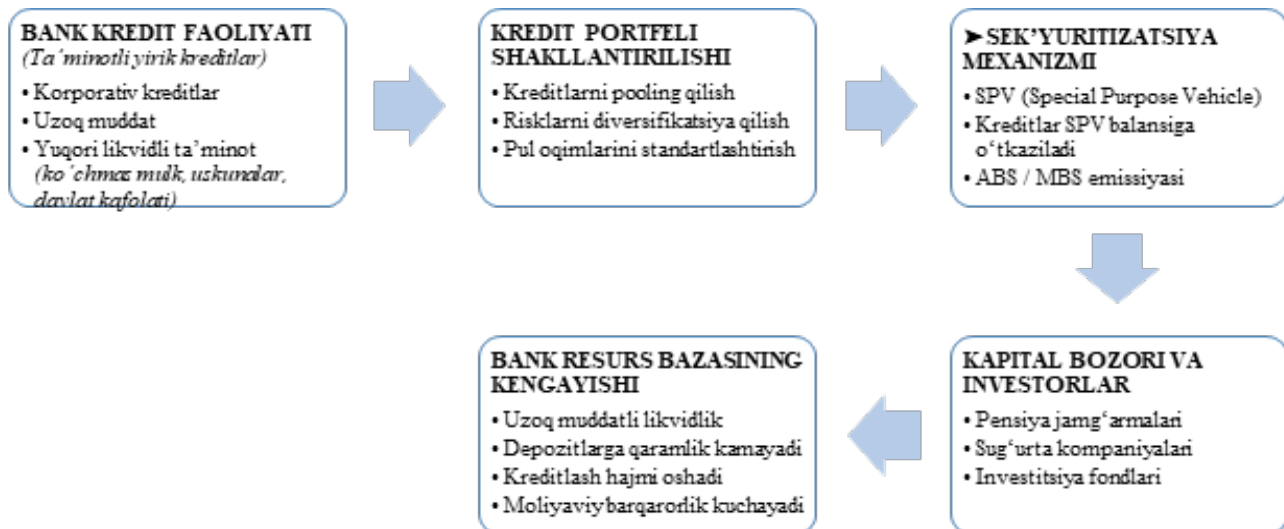
Depozitlar tarkibida yuridik shaxslar depozitlarining ustunligi saqlanib qolgan bo'lsa-da, jismoniy shaxslar depozitlarining ulushi ham bosqichma-bosqich oshib borgan. Biroq ushbu o'sish sur'atlari bank kreditlash hajmini to'liq qoplash uchun yetarli emas. Mazkur holat ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali bank resurs bazasini kengaytirish mexanizmlarini joriy etishning dolzarbligini statistik jihatdan asoslab beradi.

Umuman olganda, ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish bank resurs bazasini kengaytirish, kapital bozorini rivojlantirish va iqtisodiyotni uzoq muddatli investitsiya resurslari bilan ta'minlashning samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv bank tizimining barqarorligini mustahkamlash bilan birga, moliyaviy vositachilik rolini kuchaytiradi hamda O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror va muvozanatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

O'zbekiston bank tizimida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali resurs bazasini kengaytirishning strukturaviy–konseptual modelining asosiy maqsadi - O'zbekiston bank tizimida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish (sek'yuritizatsiya) orqali banklarning resurs bazasini kengaytirish mexanizmini tizimli ravishda izohlashdan iborat. Model bank aktivlari va kapital bozori instrumentlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib berib, bank resurslarini shakllantirishda muqobil moliyalashtirish manbalarining rolini tushuntiradi.

Modelning birinchi bosqichida banklar tomonidan yirik hajmdagi ta'minotli kreditlar ajratilishi ko'zda tutiladi. Ushbu kreditlar odatda yirik korporativ qarz oluvchilar, uzoq muddatli kredit shartnomalari, yuqori likvidli ta'minot, yani ko'chmas mulk, ishlab chiqarish aktivlari, davlat kafolatlari kabi xususiyatlarga ega bo'ladi. Blok bank aktivlarining sifatini belgilovchi boshlang'ich nuqta hisoblanadi (1-rasm).

1 Manba: Cbu.uz sayti ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

1-rasm. O'zbekiston bank tizimida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali resurs bazasini kengaytirishning strukturaviy-konseptual modeli²

Kredit portfelini shakllantirish va standartlashtirish deb nomlangan ikkinchi bosqichda ajratilgan yirik kreditlar portfelga jamlanadi (pooling) va moliyaviy instrument sifatida qayta ishlash uchun tayyorlanadi. Bu bosqichda kreditlar risk darajasi bo'yicha tasniflanadi va to'lov jadvali va foiz oqimlari standartlashtiriladi, hamda kredit portfelni investorlarga tushunarli shaklga keltiriladi. Ushbu blok risklarni diversifikatsiya qilish va sek'yuritizatsiya jarayoniga tayyorgarlik vazifasini bajaradi.

Eng muhim blok sek'yuritizatsiya mexanizmi bo'lib, bu bosqichda banklar kredit portfelni asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish jarayonini amalga oshiradi va bu jarayon maxsus maqsadli kompaniya (SPV) tashkil etish, kreditlar SPV balansiga o'tkazilishi va kredit oqimlari asosida qimmatli qog'ozlar emissiyasi quyidagilarni o'z ichiga oladi. Natijada moliyaviy aktivlar bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (Asset-Backed Securities, ABS) yoki Ipoteka kreditlari bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (Mortgage-Backed Securities, MBS) shakllanadi. Bu bosqich bank kredit aktivlarini bozor instrumentlariga aylantirishni ta'minlaydi.

Kapital bozori va investorlar deb nomlangan to'rtinchi blokda sek'yuritizatsiya qilingan qimmatli qog'ozlar kapital bozorida joylashtiriladi va institutsional investorlar, pensiya jamg'armalari, sug'urta kompaniyalari va investitsiya fondlari investorlari tomonidan sotib olinadi. Investorlar uchun asosiy jozibadorlik omillari sifatida barqaror pul oqimi, ta'minot bilan kafolatlangan risk darajasi va uzoq muddatli investitsiya imkoniyati hisoblanadi. Bu blok bank tizimi va moliya bozori o'rtasidagi integratsiyani aks ettiradi (2-jadval).

2-jadval. Aktivlar bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (ABS) va ipoteka bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (MBS) ning taqqoslovchi tavsifi³

Taqqoslash mezonlari	Asset-Backed Securities (ABS)	Mortgage-Backed Securities (MBS)
Ta'minot manbai	Turli moliyaviy aktivlar: iste'mol kreditlari, avtokreditlar, lizing, korporativ kreditlar	Faqat ipoteka, ya'ni ko'chmas mulk garovi asosidagi kreditlar
Asosiy aktiv turi	Diversifikatsiyalangan kredit portfelni	Uy-joy va ko'chmas mulk ipoteka kreditlari
Pul oqimi manbai	Kreditlar bo'yicha foiz va asosiy qarz to'lovlari	Ipoteka kreditlari bo'yicha foiz va asosiy qarz to'lovlari
Risk darajasi	O'rtacha (aktiv turiga bog'liq)	Nisbatan pastroq, sababi ko'chmas mulk bilan ta'minlangan
Muddat xususiyati	O'rta muddatli instrumentlar	Uzoq muddatli instrumentlar
Investorlar uchun jozibadorlik	Yuqori daromadlilik imkoniyati	Barqaror va prognoz qilinadigan pul oqimi
Bank uchun afzallik	Kredit portfelni likvid aktivga aylantiradi, riskni taqsimlaydi	Uzoq muddatli resurs jalb qiladi, likvidlikni oshiradi
Qo'llanilish sohasi	Keng: iste'mol va korporativ kreditlash	Asosan ipoteka bozori rivojlangan mamlakatlarda
Sek'yuritizatsiya turi	Umumiy aktivlar sek'yuritizatsiyasi	Ipoteka sek'yuritizatsiyasi (maxsus yo'nalish)

² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

³ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Modelning yakuniy beshinchi bosqichida banklar tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar hisobidan qo'shimcha moliyaviy resurslar jalb qilinadi. Bu quyidagi natijalarga olib keladi

- bankning uzoq muddatli likvidligi oshadi;
- depozitlarga qaramlik kamayadi;
- kreditlash hajmi va barqarorligi kuchayadi;
- aktiv-passivlarni boshqarish samaradorligi oshadi.

Natijada bank tizimida barqaror va diversifikatsiyalangan resurs bazasi shakllanadi. Qurilgan bu strukturaviy–konseptual model bank tizimida kredit aktivlarini kapital bozor instrumentlariga aylantirish orqali resurs bazasini kengaytirish mexanizmini izohlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston bank tizimida ta'minotli yirik kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali resurs bazasini kengaytirish zamonaviy moliyaviy rivojlanish sharoitida muhim va istiqbolli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur mexanizm banklarning an'anaviy depozit resurslariga bo'lgan yuqori darajadagi bog'liqligini kamaytirish, uzoq muddatli va barqaror moliyaviy manbalarni shakllantirish hamda kreditlash faoliyatining uzluksizligini ta'minlash imkonini beradi. Shu bilan birga, ta'minotli kreditlar asosida chiqariladigan qimmatli qog'ozlar kapital bozorining chuqurlashuvi, moliyaviy instrumentlar turining kengayishi va investitsiya muhitining jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi.

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, yirik va yuqori likvid ta'minotga ega kreditlar bank aktivlari tarkibida nisbatan past riskli bo'lib, ularni moliyaviy instrumentga aylantirish banklar uchun qo'shimcha likvidlik manbai yaratadi. Ushbu yondashuv banklarning aktiv va passivlar muddatlari o'rtasidagi muvozanatni yaxshilash, risklarni samarali boshqarish hamda real sektorni uzoq muddatli investitsiya resurslari bilan ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, bank tizimi va real sektor o'rtasidagi moliyaviy aloqalar mustahkamlanib, iqtisodiy o'sishning barqaror manbalari shakllanadi.

Mazkur yo'nalishni yanada rivojlantirish maqsadida bir qator amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir. Avvalo, ta'minotli kreditlar asosida qimmatli qog'ozlar chiqarish jarayonini tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish va ushbu instrumentlarning huquqiy mexanizmlarini yanada aniqlashtirish zarur. Ikkinchidan, bank kredit portfellarining sifatini oshirish, ta'minot obyektlarini baholash va monitoring qilishning yagona metodologik yondashuvlarini joriy etish investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Uchinchidan, institutsional investorlar, jumladan sug'urta kompaniyalari, investitsiya va pensiya jamg'armalarining ushbu qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirokini rag'batlantirish orqali uzoq muddatli moliyaviy resurslar oqimini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, banklar uchun amaliy yo'riqnomalar ishlab chiqish, malakali kadrlar tayyorlash va moliyaviy shaffoflik darajasini oshirish ta'minotli kreditlar asosidagi moliyalashtirish mexanizmini samarali joriy etishga xizmat qiladi. Umuman olganda, mazkur yondashuv O'zbekiston bank tizimining barqaror rivojlanishi, kapital bozorining institutsional mustahkamlanishi hamda iqtisodiyotni uzoq muddatli investitsiya resurslari bilan ta'minlashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. IMF. Global Financial Stability Report. Market Developments and Issues. – Washington, DC: International Monetary Fund, 2023. – 182 p.
2. World Bank. Global Financial Development Report: Financial Intermediation and Capital Markets. – Washington, DC: World Bank, 2022. – 214 p.
3. Fabozzi F.J. Bond Markets, Analysis and Strategies. – 10th ed. – Boston: Pearson Education, 2021. – 896 p.
4. Gorton G., Metrick A. Regulating the Shadow Banking System. – Brookings Papers on Economic Activity. – Washington, DC, 2019. – 48 p.
5. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – 12th ed. – New York: Pearson, 2022. – 720 p.
6. European Central Bank. Securitisation and Financial Stability in the Banking System. Analytical Report. – Frankfurt am Main, 2021. – 134 p.
7. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Financial Market Infrastructures. – Basel: Bank for International Settlements, 2020. – 188 p.
8. Gennaioli N., Shleifer A., Vishny R. Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance. – Princeton: Princeton University Press, 2018. – 256 p.
9. OECD. Capital Market Instruments for Long-Term Financing. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 172 p.
10. Hull J.C. Risk Management and Financial Institutions. – 6th ed. – Hoboken: Wiley, 2022. – 768 p.
11. Смирнова Н.В. Финансовые рынки и институциональные изменения в банковской системе. – Москва: Инфра-М, 2021. – 312 с.
12. Кудрин А.Л., Бусаргин А.В. Банковское дело и финансовая устойчивость: теория и практика. – Санкт-Петербург: Питер, 2020. – 256 с.

13. Афанасьев В.А. Ценные бумаги и фондовый рынок: учебник. – Москва: Юрайт, 2022. – 384 с.
14. Raximboyev S.Q. Tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozori orqali investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari // Yangi O'zbekiston ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2025. – Qabul qilingan: 28-iyun 2025-yil; ma'qullangan: 30-iyun 2025-yil; nashr qilingan: 31-iyul 2025-yil. – DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16788001>
15. Shomurodov B.O. Bankning qimmatli qog'ozlar bozorida faoliyatini takomillashtirish yo'llari // SYNAPSES: Insights across the Disciplines. – 2025. – 2(1). – B. 120–126. – DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14795651>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
